

великі можливості керуючого впливу.

Література

1. Аршинов В.И. Синергетика как феномен постнеклассической науки / В.И. Аршинов. – М.: ИФРАН, 1999.
2. Лавриненко В.Н. Концепция современного естествознания / В.Н. Лавриненко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2008.
3. Пригожин И.Р. Час, хаос, квант / И.Р. Пригожин. – М., 1999.
4. Рузавин Г.И. Философия науки / Г.И. Рузавин. – М., 2005.
5. Самыгина С.И. Концепция современного естествознания / С.И. Самыгина. – М.: ИНФРА-М, 2001.
6. Синергетике – 30 лет. Интервью с профессором Г. Хакеном // Вопросы философии. – 2000. – № 3. – С. 53.

Глушкова Галина Миколаївна

кандидат філологічних наук, доцент,
докторант кафедри філософії
Донецького національного
університету імені Василя Стуса

НА ПІДСТУПАХ ДО СОЦІАЛЬНОЇ ЕПІСТЕМОЛОГІЇ

Не можна не погодитися з тим, що в рамках постнекласичної філософії соціальна епістемологія «виявилася однією з найбільш спроможних дослідних програм» [1, с.12]. Однак навіть за такої популярності й за посиленої уваги з боку представників різних галузей науки дослідження у вітчизняній філософії, по суті, тільки розпочато. Н.В. Мотрошилова взагалі кваліфікує соціальну епістемологію як «один з найбільш пізніх, порівняно з соціологією пізнання й соціологією науки, напрямків західної думки, маловідомий вітчизняним читачам» [2, с. 5]. Можливо, такий стан є наслідком більших національних потрясінь і менш міцних, ніж у Західній Європі, громадських та інституційних традицій дослідження.

Сьогодні соціальна епістемологія є сукупністю різноманітних дослідницьких концепцій, які, в найзагальніших рисах можна кваліфікувати як такі, що успадковують або класичну філософську традицію, або некласичну, але так чи інакше знаходяться в стані конфронтації одна з одною. «У соціальній епістемології менш радикальної форми епістемічним агентом все ще є індивід, але в фокус поміщаються процеси засвоєння вірувань або знань, що включають соціальну взаємодію. Приклади таких процесів – свідчення, дискурси і поширення інформації в соціальних мережах» [3, с. 26]. Якщо йдеться про концепції соціальної епістемології в «більш радикальній формі», то в них, за твердженням Кр. Ліста, «епістемічними агентами» вважають соціальні групи, що складаються з багатьох осіб, які здатні здобувати вірування або знання. Бо

саме групи «розглядаються, – як пише Е. Голдман, – як суб'єкти для атрибуції знання» [4, с.12].

Доречною в цьому зв'язку видається думка І.Т. Касавіна, який вважає, що сучасну епістемологію треба будувати на нових підставах, розуміючи її як зняття протилежності класичного й некласичного підходів.

Однією з найбільш важливих підстав для сучасних досліджень в рамках соціальної епістемології ми вважаємо вчення К. Маркса про перетворені форми, детально розроблене в сучасній філософії М.К. Мамардашвілі. Без розуміння цих підстав неможливою виявляється подальша робота в межах означеної дослідницької програми, тому що в кінцевому підсумку виникне необхідність у приєднанні або до класичного, або до некласичного розуміння завдань соціальної епістемології. «Фактично, мова йде про конструювання спеціального (віддиференційованого від інших) оператора в концептуальному апараті гуманітарних наук, що позначає особливу онтологічну реальність – перетворені об'єкти, або «перетворені форми», і вводить ці об'єкти до об'єктів будь-якої теорії, яка стосується людської реальності (історичної, соціальної, психологічної). Властивості таких галузей теорії постають фундаментально некласичними» [5].

За М.К. Мамардашвілі, особливість перетвореної форми, що відрізняє її від класичного відношення форми і змісту, полягає в об'єктивному усуненні тут змістовних визначень: форма прояву набуває самостійного «сутнісного» значення, відокремлюється, і зміст замінюється в явищі на відношення, яке зливається з властивостями матеріального носія самої форми і заміщує дійсне відношення. Ця видима форма дійсних відносин, відрізняється від їх внутрішнього зв'язку, виконує разом з тим – саме завдяки відокремленості та буттєвості – роль самостійного механізму в управлінні реальними процесами на поверхні системи. При цьому зв'язки дійсного походження виявляються «знятими» в ній (як динамічні закономірності – в статистичних закономірностях, зв'язки формування образів свідомості – в закономірностях впізнавання предметів, вгадування смислу тощо). Пряме відображення змісту в формі тут виключається.

Перетворені об'єкти існують в особливий спосіб, який не можна кваліфікувати ні як суб'єктивну фікцію, ні як ілюзію свідомості. Вони існують не в тому ж смислі, в якому існують так звані «справжні» об'єкти науки; ідеться, швидше за все, про існування, що є схожим на існування умовних і неминучих фікцій і символів типу $\sqrt{-1}$, уявних і ірраціональних чисел в математиці тощо. Але, на відміну від конструктивного й умовно свідомого шляху виникнення цих останніх в науці, перетворені форми існування виникають незалежно від свідомих намірів та ідеальних мотивів діючого суб'єкта; вони об'єктивно (і з необхідністю) індукуються переплетенням і збуджуючим накладенням один на одного різних зв'язків системи в тих її сферах, де операції, що задають суб'єкт спостереження, співмірні з дією предмета спостереження. На рівні перетвореної форми виникають вже нові відносини, кінцевим пунктом відсилання яких є вона сама та її неподільно-цільні явища.

Прозорим прикладом перетвореної форми постає слово (мова), яка й сама є перетвореною формою й у своєму механізмі набуття значень окремими словами ілюструє як саме постає перетворена форма. Так, слово «знак» первинно постає фонетичним двійником слова «рука» й має структуру «зна-» + «-к» (а «зна-» = «-к»). Пізніше таке відношення («знак» = «рука») «знімається» й виникають інші відношення, які нічого спільного з рукою не мають. До того ж відбувається й перетворення структури, де «знак» + «□», а «знак» ≠ «□».

Перетвореною формою є й інші об'єкти людської реальності (соціальна раціональність, знання, інформація, соціальна пам'ять тощо).

Поняття і проблема перетвореної форми, на думку М.К. Мамардашвілі, є фундаментальним елементом розвитку сучасної логіки й методології гуманітарних наук, найбільш радикально висуває завдання з перегляду й обмеження всього класичного філософського поля уявних операцій і ідентифікацій (так званого декартово-кантивського розумового простору), які зазвичай практикуються наукою щодо об'єктів людської реальності [5].

Отже, якщо більш глибоко й до кінця продумати й розгорнути філософські наслідки проблеми перетвореної форми, то виявиться, що спосіб, який враховує її поводження з фактами цієї реальності передбачає інші метафізичні припущення й постулати, ніж ті, які допускала класика і вважала їх загальними й універсальними. Навпаки, останні можуть бути частковим, спеціальним випадком. Це стосується, перш за все, перегляду формулювань таких абстракцій, як абстракції впорядкованості буття або його хаотичності, перервності й безперервності, однорідності й неоднорідності, понять істини й хибі, відносин «опису ззовні» об'єктів людської реальності та їх «опису зсередини» і т. ін. Йтися має про побудову онтологічного простору думки, що відрізняється від так званого «Декартового простору» і що може стати лоном опрацювання або винайдення розширених форм раціональної думки та об'єктивного знання й опису.

Література

1. Касавин И.Т. Социальная эпистемология: понятие и проблемы / И.Т. Касавин. // Эпистемология и философия науки. – 2006. – Т. VII. – № 1. – С. 5-15.
2. Мотрошилова Н.В. «Социальная эпистемология»: новые проблемы, дискуссии и дихотомии / Н.В.Мотрошилова. // Ценности и смыслы. №5. – М.: Институт эффективных технологий, 2011. – 162 с. – С.5-31.
3. List Christian. Group Knowledge and Group Rationality: A Judgment Aggregation Perspective / Episteme; a journal of social epistemology. 2005. Vol. 2. № 1.
4. Goldman A. I. Knowledge in a Social World. / Alvin I. Goldman. – Oxford: Oxford University Press, 1999. – XIII + 407 pp.
5. Мамардашвили М.К. Превращённые формы. О необходимости иррациональных выражений. // Формы и содержание мышления. / М.К. Мамардашвили. – СПб.: Азбука, Азбука-Аттикус, 2011. – 288 с.